

Poesis Hungarica – digitális kontextusban

Egy negyven éves bibliofil kiadványsorozat tanulságai

Könyvtárszakos hallgató¹ tartalomfejlesztési eredményeire építve jött létre a nyáron az a honlap², amely emléket állít a több mint negyven esztendővel ezelőtt indult és a nyolcvanas évek végével megszűnt *Poesis Hungarica* könyvsorozatnak. Pusztán a dísztelen, puritán tipográfiai eszközökkel formált borítók képeiből, a közreműködő alkotók és illusztrátorok névmutatójából, bibliográfiai adatokból és szakirodalmi hivatkozásokból áll ez a „virtuális emlékmű”, amely nem vállalkozik a szövegek közlésére, lapozhatóan teljes, digitális reprodukálására; utóbbiaknak talán értelme sem volna, hiszen a hetvenes-nyolcvanas években e kiadványokba beválogatott versek föllelhetőek azóta már digitalizált kiadványokban, a többségében máig méltányolt költői életművek ismertebb köteteiben is. A projekt tehát – kívülállóként szemlélve – jelképes információtartalommal járul a magyar nyelvű webtartalom kincsestárához, ám a könyvsorozatot jobban ismerők – s e kör bővüléséhez tán a létrehozott oldal is hozzájárul – tudhatják, miért érdemli meg a hajdani kiadói vállalkozás a megemlékezést. Tanulságainak újragondolása pedig irodalmi és könyvtári, sőt, informatikus-könyvtáros szempontból is időszerű lehet.

Lipták Pál (1922-2007) neve e folyóirat olvasói számára bizonyosan jól ismert. Legendás alakja volt a magyar könyvtáros szakmának; a békési kulturális élet szervező személyiségként aktivitása, kreativitása máig érezteti hatását, és képzőművészként, etnográfusként, könyves alkotóként életművét számon tartja digitalizált emlékezetünk halála óta is, különböző vetületeit felmutatva a Wikipédiától az Artportalig, vagy a Kieselsbach Galéria alkotói adatbázisáig minden jelentős tudástárban. Bár elhallgatva nincsen, az általános életrajzi szócikkek mellett érthető, ha a könyvkiadó Lipták Pál öröksége kevésbé látványos, mint a képzőművészné, vagy akár a könyvtárosé. A kis példányszámú bibliofil kötetek borítóképei és adatai antikvár aukciós oldalakon tűnnek elénk olykor, irodalom- és könyvtártörténeti hivatkozásait pedig az emlékezetből lassanként kikopó, régi folyóirat-számok szövege rejti.

„Nyomdász barátaim voltak inaskoromtól kezdődően.” – idézi fel emlékeit egy 1987-ben közreadott³ beszélgetés során Lipták, saját könyvkiadói elköteleződése háttéréként: – „Például Botyányszék, aki a Teran – azaz a mostani békéscsabai Kner Nyomda – 45 utáni első igazgatója volt. Teran Andort és az utódait is ismertem. Terant még sibederként, a 30-as évek végén láttam dolgozni. Láttam, ahogy egy készülő könyv háromféleképpen készedett címloldalát nézegette, érlelte, pontosította; napokon át az asztalán, maga előtt tartva a változatokat. Az általam megcsinált könyveken a nevem soha nincs rajta. Se pénzt, se dicsőséget nem jelentett számomra, jogosan maradtam névtelen. Nem vállaltam, hogy azt higgyék: ez érvényesülni akar. Szolgálatként fogtam föl.” A nyomdász-környe-

zet lehetőségeit megragadó könyvtári „melléküzem” kialakításához azonban a leselejtezett nyomdagépeken és a nyomdaktól átvett maradék papíron kívül értékes tartalom, megjelentetésre méltó művek, két évtizedet átvelni képes kiadói koncepció is kellett. A könyvtáros-nyomdász affinitás, a szolgálatra kész kreativitás a hetvenes években szerencsésen talált partnerekre az irodalmi élet irányából. Talán nem túlzó a párhuzam, hogy ma, amikor a digitális tartalomszolgáltatás korában már nincs szükség se nyomdagépre, se papírra, se terjesztési költségek előteremtésére a publikáláshoz – a lehetőségek e digitális bőségében is leginkább szerencsére és kezdeményező kedvre van szükség az értelmes, fontos tartalom megragadásához.

A párhuzam – tegyük hozzá – abban a tekintetben is aktuális, hogy a könyvtáros szakma napjainkban is bővelkedik tehetséges, rejtőzködve vagy tudhatóan sokoldalú személyiségekben. Három könyvtáros, az ország könyvtári rendszerét alapjaitól megújító Sallai István, Lipták Pál és a költő Fodor András 1951-es találkozásának történetét utóbbi visszaemlékezéséből⁴ ismerhetjük, sőt, naplójából tudható az is, hogy a költő-könyvtáros kapcsolata a könyvtáros-„polihisztor” Liptákkal író-olvasó találkozókon, békéscsabai kulturális eseményeken keresztül folyamatos maradt, biztos hátteret adva a könyvsorozat 1974-es indításához. A könyvtári térhez, működéshez kapcsolt pezsgő szellemi élet más formákban, de ma is biztosíthat, megteremthet a *Poesis Hungaricát* életetökhöz hasonló, személyes munkakapcsolatot, baráti feladatmegosztást: „Ha keressük, hogy mije voltam én ennek a sorozatnak, mondhatnám, hogy földhajtó, udvari szállító vagy valami efféle. Természetesen megmaradt az együttműködésben mindig a szabad mozgás, tehát egyőnk se kötötte meg feltétlen a másikat. Mindig úgy történt, hogy ajánlatokat tettem, amiket Pali revideált és a közös megegyezés alapján kezdtem aztán lépéseket tenni a választott költő felé. A kiválasztásban ő – nagyon helyesen – előnyt alkalmazott a régió, a táj költőinek felvételével.”⁵ A *Poesis Hungarica* így, Lipták legendás, minőség-eszményét szolgáló kreativitásával és Fodor András – ma úgy mondanánk – „kapcsolati hálója” által válhatott a korabeli irodalmi élet szerves részévé, kiegészítőjévé, hiányzó kötetmegjelenéseket pótló, lehetőségeket és a centrumtól távolabb születő értékeket felmutató eszközévé. A sorozat sikere és réteghiadványként való elismertsége is bátorította Liptákok további kiadói kezdeményezéseiben (képzőművészeti sorozatot indított, a verses kötetek után próza- és esszéket is megjelentetett).

A *Poesis Hungaricában* kiadott 36 költő – köztük Bella István, Csoóri Sándor, Csorba Győző, Fodor András, Garai Gábor, Gergely Ágnes, Illyés Gyula, Jékely Zoltán, Juhász Ferenc, Kalász Márton, Kálnoky László, Képes Géza, Keresztury Dezső, Kiss Dénes, Lator László, Nagy László, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Rába György, Rákos Sándor, Somlyó György, Székely Magda, Takáts Gyula, Tornai József, Vas István, Vészi Endre, Weöres Sándor és Zelk Zoltán – kiadványként és egyben honoráriumként kapták kézhez a Varga Hajdu István, Martyn Ferenc, Lipták Pál, vagy a szerzők saját rajzaival illusztrált, japán hajtású, bibliofil köteteket. Amiként a kiadás is testreszabott volt – a szerzőkkel egyeztetett, az alkotók régi vágyait, ötleteit vagy hiányzó megjelenéseiket beteljesítő; – úgy felhasználásuk, terjedésük is az irodalmi élet organikus, valós igényeit követte: az aláírt, számozott példányok dedikálva, személyes kapcsolatok által kerültek könyvespolcokra, kitüntetett olvasók becsben tartott gyűjteményébe.

Vegyük észre, mekkora minőségi különbséget jelent, hogy az alkalmi könyvtári kiadványokat belső használatra sokszorosító, sőt, hasznot hozó szolgáltatást is vállaló (névjegyeket, plakátokat megrendelésre elkészítő) Lipták-féle házinyomda saját réteghiadványa-

ival a kortárs irodalmi élet korabeli véráramába kapcsolódott, hogy talált, betöltött abban olyan szerepet, amelyre a nagy könyvkiadók és folyóiratok akkor képtelenek voltak.

„*Tanúja voltam nemrégiben*” – idézi fel Fodor András az 1985-ös interjújában⁶ – „*amikor az Írószövetségben Domokos Máttyás, bóna alá csapva néhány kiadványunkat, a Kiadói Főigazgatóság emberei és a nyomdaipar ott megjelent képviselője előtt fölmutatta, hogy ime, így is lehet könyvet kiadni. Különösen verskötetet, amelyet tulajdonképp szerencsésebb volna egy-egy ilyen manufaktúra-jellegű nyomdában elkészíteni, mint a nehézkes, nagy, fölhígított nyomdai szerkezetben. Körbejártak a kiadványok, megcsodáltak, és valóban le is szűrték azt a tanulságot, hogy keresni kell olyan nyomdai lehetőséget, amire Lipták adott példát.*”

2014 őszén az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézetének *E-könyv, e-olvasás* szakmai napján zajló vita⁷ egyik tanulsága éppen az volt, hogy a nyomtatott könyv lehetséges jövőképei között bizonyosan ott szerepel majd az e-kiadással párhuzamos, szorosabb olvasói elköteleződést jelző, gyűjtőszenvédélyt kielégítő vagy épp támogató szponzorációt honoráló papír-könyv, a kis példányszámú, testreszabott bibliofil kiadvány⁸. Ha a hetvenes-nyolcvanas évek szabályozott szerzői jogi viszonyai között működő, az írásbeliség tekintetében monopol helyzetű könyv- és folyóirat-kiadás közegében létjogosultsága lehetett a *Poesis Hungarica* 250 példányban megjelenő kiadványainak, akkor létének háttere és körülményei a mai, digitalizált, másolva fogyasztó szövegkultúrában is értékes tanulságokkal szolgálnak. S nem is csak a kézműves „retro-technológia” okán, hiszen, bár az elektronikus szöveg megjelenésben a „*bibliofil elemek, mint a kötés, a borító, a méret és a tulajdonosi bizonyosság rendszerint nem járulnak hozzá a könyv-élményhez*”⁹, olvasási szokásaink – ne legyenek kétségeink – velünk változnak, és kötődési igényünk a változó körülmények között is utat talál a szöveghez, legyen az tintából papiroson, vagy e-papíron, e-inkéből. „*Aki folyamatosan használ e-könyv olvasó eszközt, megerősítheti: néhány könyv elolvasása után az e-reader kényelmi szolgáltatásai – szótár, jegyzetelhetőség, könyvtári anyag a zsebben, a betűméret- és fajta mozgalmasága – képesek érzelmi kötődést kialakítani. Éppen úgy jelentkezik a motiváltság a használatra, mint egy régi könyvből való ragaszkodás esetén. Szívesen nyúl az ember az eszköz után, mint egy megszokott szótárhoz vagy törött-gyűrött borítójú, sűrűn forgatott kézikönyvhöz.*”¹⁰ A *Poesis Hungarica* máig időszerű tanulságát tehát nem is annyira könyvészeti téren kell keresnünk, mint inkább az egyedi, személyes hitelű információforrások növekvő keresettségében, s a könyvtár szereplehetőségében az írókat olvasókkal, alkotókat tudásvággyal összekapcsoló aktivitás területén. A mindenkorai tartalomszolgáltatásban betölthető rések, rétegigények találekony kielégítésében a könyvtár ma is kreatívan építhet tudáskincseré, közösségi terére, érdeklődő olvasói közösségére és saját technológiai jelenlét-készségére. Az idézett, és a szerző engedélyével digitalizálva, a honlapról is elérhetővé tett Kabdebó-interjújában számos példát olvashatunk a nyomda, a könyvtári közeg és a kultúra helyi eseményei között létrejött sikeres interakciókra (pl. író-olvasó találkozókra kinyomtatott, emléklapként dedikált művek), valamint tanulságos anekdotákat a könyvtár által kiadott kötetsorozat élő irodalmi közegbe ágyazott mindennapjairól. A *Poesis Hungarica* – mint vállalkozás – olyan űrt töltött be, amelyet a korabeli szövegkultúra, a könyv- és folyóirat-kiadás akkori rendszere hagyott szabadon könyvtár, könyvtáros, olvasó és irodalmi élet között. Ez a kreatív, vállalkozó attitűd Lipták Pál és a könyvsorozat valódi öröksége, napjainkra is átfordítandó tanulsága.

A rendszerváltozáshoz közeledve változtak a körülmények, s a *Poesis Hungarica* kiadásai megriktáltak. Másfél évtizedes története bizonyára érdemes volna a mélyebb feltárára is,

az imponáló szerzői névsor mögött ma már csak sejthetjük Lipták Pál folyamatos küzdelmét, a folytonosságot évről-évre biztosító szervezőmunkát. „*Kiadványsorozatunk bárba fenyegedett állapotban van, az ő ügyessége révén tovább fog élni. A nyomdát, papírt már átmentette. Mert hogy építkezés miatt a könyvtár hamarosan költözik*” – írja Fodor András, utolsó megjelent naplókötete¹¹ egyik kései bejegyzésében.

2015 augusztusában – e cikk írása idején – a Békés Megyei Könyvtár már 30. évfordulóját ünnepli új épülete átadásának, Lipták Pálról is kiállítással emlékezve. Lipták öröksége köztünk él, emlékét megőrizzük, és bízunk abban, hogy utódai is közöttünk vannak: jártasak a digitális tartalmak publikálásában, elkötelezettek városuk, régiójuk kultúrája és szellemi élete iránt, nyitottak és kezdeményezőek a kortárs művészek, tudósok, jeles kutatók irányában. Eseményeket és személyes találkozásokat szerveznek, s tartalmas együttműködések – tematikus webprojekteket, netán kiadványokat – tervezve, kreatívan szolgálják tovább a könyvtári működés XXI. században is változatlan céljait.

JEGYZETEK

1. Lukoviczki Anna: *A Békés Megyei Könyvtár bibliofil kiadványai*. Kutatási napló – Tartalomszolgáltatás 2015. tavasz. iNapló - ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézet. (<http://kutatasinaplo.blogspot.hu/2015/04/tartalomszolgáltatás-2015-tavasz.html>)
2. *Poesis Hungarica - honlap*. (<http://inaplo.hu/poesishungarica>)
3. Sümegi György: *Szolgáltatásként fogtam föl - Beszélgetés Lipták Pál festőművésszel*. = Művészet, 1987/11-12. sz.
4. Fodor András: Egy igazi tanító – Emlékezés Sallai Istvánra (1980) In: *Szó, zene, kép*. [válogatott és új esszék] Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.
5. Kabdebó Lóránt: *Poesis Hungarica*. [Beszélgetés Fodor Andrással és Lipták Pállal] = Jelenkor, 1985. 2. sz.
6. Kabdebó L. i.m.
7. Boda Gáborné Köntös Nelli: *Pro és kontra az e-könyvekről: E-könyv, e-olvasás szakmai nap az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében*. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 61. évf. (2014) 11-12. sz.
8. Fodor János: *E-olvasásról a tagadás tükrében. Egy bölcsészkarai vita tanulságai*. = Könyvtári Figyelő, 60. évf. (2014) 4. sz.
9. Kerekes Pál – Kiszl Péter: *Az elektronikus könyvről – oktatáson innen és túl*. = Iskolakultúra, 2015. 3. sz.
10. Kerekes P. - Kiszl P. i.m.
11. Fodor András: *1979. október 30. In: A hetvenes évek II. – Napló 1975-1979*. Nap Kiadó, Budapest, 1997.

Fodor János
